

Despre libera concurență (I)

Ion vinde pere în piață cu 2 lei kilogramul. Nu sunt cine știe ce perele lui, dar cu banii pe care-i scoate reușește să-și întrețină relativ decent cei 5 copii și nevasta agorafobă (care, agorafobă fiind, e limpede că nu se prea poate întreține singură). Într-o zi, lângă taraba lui Ion apare Gheorghe, tot vânzător de pere. Perele lui Gheorghe sunt splendide, le mănânci din priviri – și se vând ca pâinea caldă. Gheorghe asta, din motive numai de el știute, a decis să-și vândă perele tot cu 2 lei kilogramul. Ion, firește, e distrus. Înțelege bine că voința lui Gheorghe e una suverană, deci pe care nu are dreptul s-o încalce (Ion a citit, pesemne, câteva texte libertariene). Dar și voința lui tot suverană i se pare că e. Și, în fond, el a fost primul care a vândut pere; oare Gheorghe n-ar trebui să țină cont de asta? Adică de ce să fie el obligat acum să-și vândă perele mai ieftin și să periclitaze astfel firava bunăstare a copiilor lui? De ce să nu fie obligat Gheorghe să vândă mai scump?

Avem aici o asimetrie: Ion e obligat să respecte voința suverană a lui Gheorghe, dar Gheorghe nu trebuie să-și bată capul cu voința suverană a lui Ion. Pe scurt, e OK ca Gheorghe să-i provoace pierderi lui Ion, fie și aparent neintenționat, dar nu e OK ca Ion să riposteze.

În general, libertarienii numesc agresiune „lezarea – cu sau fără intenție – a proprietății cuiva fără acceptul celui lezat”. Legea e de partea lui Gheorghe, iar Ion trebuie să tacă și să înghită: să își asume pierderile, fără să aibă dreptul la niciun fel de compensație. Cu alte cuvinte, comportamentul lui Gheorghe reprezintă o agresiune la adresa lui Ion. Și totuși, această agresiune continuă și legalizată poartă numele sacru de „liberă concurență”. În mod curios, n-am întâlnit niciun libertarian care să o condamne (deși libertarienii, se știe, sunt hipersensibili când vine vorba de agresiune)!

Ce vreau să spun cu povestea asta? Că libera concurență nu e un comportament natural – și nici măcar un comportament care să fie foarte bine justificat din punct de vedere etic. La urma urmei, între Ion și clienții lui exista o relație de liber schimb. Iar el își fixase prețul astfel încât să poată trăi cât de cât

decent el și familia lui, deci nu-și putea reproșa că e un egoist hrăpăreț, dornic să stoarcă bani de la oameni ca să se îmbogățească. În plus, era un om cinstit: știa că perele lui nu sunt cele mai bune din lume, așa încât i se părea că nu e frumos să le vândă cu mai mult de doi lei kilogramul. Iată deci un om care nu a făcut niciun rău nimănui și care e sărăcit și adus la limita subzistenței prin simpla voință a lui Gheorghe de a-și vinde perele fabuloase tot cu 2 lei kilogramul. Gheorghe îi provoacă o pagubă lui Ion (în cel mai bun caz printr-o externalitate negativă) și refuză să îl compenseze pe bietul om pentru asta, pentru că legea care **impune** libera concurență e de partea lui. E ca și cum vecinii mei ar asculta toata ziua manele cu volumul dat la maxim fără să existe norme de bună vecinătate care să îmi permită să uzez de dreptul meu de a nu auzi manele la mine în casă dacă nu vreau să aud manele.

Dacă libera concurență ar fi expresia unui comportament natural, am observa-o apărând spontan pe piețele nereglementate – pe piața prostituției, a traficului cu droguri sau a traficului cu arme, de exemplu. Și totuși, pe piețele astea nu constatăm nici urmă de liberă concurență; constatăm, în schimb, monopol și cartelizare pe un teritoriu dat, ambele bine asezonate cu violență. „Nașul” e personajul principal al oricărei piețe nereglementate.

În concluzie, **statul trebuie să reglementeze orice activitate economică** – în sensul garantării liberei concurențe. În absența acestei intervenții, piața liberă (piața în care libera concurență este norma) ar înceta să mai existe. Am rămâne doar cu piața liberă în sensul de piață nereglementată, pe care cel cu mai multe pistoale (sau cel mai escroc) face legea. Piața liberă în sensul liberei concurențe nu este, așa cum credea Hayek, o specie de ordine spontană, ci este produsul cât se poate de artificial al intervenției reglementatoare a statului în economie.

Tot ce putem spune despre libera concurență este că în unele cazuri ea reprezintă o agresiune față de cel concurat, iar în altele o contra-agresiune (un mijloc prin care hrăpăreții se văd privați de rente). Dar e cert că și într-un caz și în celălalt

5

libera concurență nu este expresia unui aranjament voluntar între concurenți.

Pe același teritoriu, acțiunea vânzătorului X are efecte negative asupra vânzătorului Y. Aceste efecte depind exclusiv de decizia lui X de a performa respectiva acțiune – deci paguba lui Y derivă exclusiv din voința lui X de a acționa într-un anumit fel. Poate că nu stă în intenția lui X să îi provoace pagube lui Y, dar asta nu înseamnă că pagubele lui Y nu sunt cauzate exclusiv de acțiunea lui X și de voința acestuia din urmă. Iar dacă Y îl atenționează pe X că acțiunile lui îi provoacă pagube (deci că X nu respectă buna vecinătate) și X continuă să acționeze în același fel, atunci putem spune și că X acționează împotriva lui Y cu intenție.

Dar asta e întrucâtva irelevant. În definiția agresiunii noi operăm doar cu noțiunea de „voință” și cu cea de „acțiune”, nu și cu cea de „intenție”. Dacă efectele acțiunii lui X sunt neintenționate, asta înseamnă că agresiunea e neintenționată, nu că nu există agresiune. Dacă eu vă inund casa, cu intenție sau fără, am comis o agresiune împotriva dumneavoastră și sunt moralmente obligat să vă despăgubesc. Toată lumea înțelege asta când e vorba de vecinătatea dintre doi indivizi. Și exact același lucru este valabil și când e vorba de vecinătatea dintre doi vânzători.

Când, prin acțiunile sale, X îi provoacă, intenționat sau nu, pagube lui Y, X e ținut să-l despăgubească pe Y. Nu e asta un principiu moral pe care îl recunoaștem și îl practicăm cu toții? Libera concurență impune o normă prin care vânzătorul păgubit nu poate cere să fie despăgubit, pentru că paguba sa e în beneficiul cumpărătorilor. Nu e asta ciudat? Paguba pe care X i-o provoacă lui Y e singurul mod prin care X își poate face bine sieși și cumpărătorilor. Deci „mai binele” cumpărătorilor e mai presus de binele lui Y, iar Y trebuie să accepte asta. Prin urmare, i se cere lui Y să fie altruist într-o manieră sacrificială: există un bine suprem, cel al cumpărătorilor, astfel încât ori de câte ori binele vânzătorului și binele cumpărătorilor intră în conflict, vânzătorul trebuie să renunțe necondiționat la binele propriu. Pentru că altruismul sacrificial nu este un comportament spontan decât într-un număr mic de cazuri, libera concurență **impune** ca normă comportamentul ăsta tuturor vânzătorilor. Dacă norma asta nu ar fi impusă cu forța, foarte puțini oameni ar fi dispuși să practice de bunăvoie libera concurență – pentru simplul motiv că foarte puțini oameni sunt sfinți dispuși să

se sacrifice pentru binele semenilor lor. (Asta nu înseamnă că oamenii sunt ticăloși, ci doar că, în general, ei nu sunt sfinți).

În fine, o ultimă observație. Trebuie să facem o deosebire între liberul schimb și libera concurență. Liberul schimb este un tip de relație între un vânzător și un cumpărător. Libera concurență este un tip de relație între un vânzător și un alt vânzător.

Din faptul că avem nenumărate exemple în care statul intervine cu reglementări ostile liberei concurențe nu rezultă că libera concurență e un fenomen spontan (deci că în absența reglementărilor respective, libera concurență și-ar face de la sine simțită prezența). Ce rezultă e că statul trebuie să reglementeze activitățile economice **doar** în sensul impunerii liberei concurențe.

În mod natural – adică în absența oricăror reglementări – cei favorizați de libera concurență (de exemplu Gheorghe în povestea mea) vor fi spontan în favoarea ei, iar cei defavorizați vor fi împotriva. Am încercat să arăt că împotrivirea nu este neapărat imorală. E imoral să îți cont exclusiv de binele propriu, să nu-ți pese de nimeni altcineva, dar nu e imoral să cauți soluții astfel încât binele tuturor celor implicați să fie avut în vedere. Uneori, unii indivizi se vor arăta dispuși să își sacrifice propriul bine în favoarea binelui celorlalți. Libera concurență impune însă tuturor vânzătorilor acest comportament sacrificial – tocmai de aceea nu este un comportament natural. Ori de câte ori binele vânzătorului intră în conflict cu cel al cumpărătorului, libera concurență interzice găsirea unor soluții de compromis și îl obligă pe unul dintre vânzători să își asume un comportament sacrificial. Asta înseamnă că binele consumatorilor e suveran. Dar împărțirea oamenilor în suverani și supuși nu e niciodată naturală – ea e întotdeauna impusă cu forța. Suveranitatea consumatorului e la fel de neplăcută (și de chestionabilă) pentru vânzător pe cât era suveranitatea seniorului pentru șerb. **Atâta vreme cât avem suverani și supuși, impunem prin forță o inegalitate.**

Pe mine unul nu mă deranjează această inegalitate (dintre consumator și vânzător) – ba chiar sunt, din multe motive, în favoarea ei. Mi-am permis doar să atrag atenția că nu există suveranitate naturală a consumatorului (deci libera concurență nu e spontană), la fel cum nu există aristocrație naturală. Fiecare pretenție de suveranitate e impusă și menținută cu forța.

Ideea că piața liberă (în sensul de piață cu liberă concurență) e un tip de ordine spontană nu mi se pare doar greșită, **ci și periculoasă**. Dacă ajungem să o credem, intrăm cu necesitate într-un tip de ordine în care suveranitatea mea de consumator va fi contestată (și chiar anulată) de alți suverani potențiali. Dacă nu vreau să renunț la calitatea mea de suveran, sunt ținut să critic fanteziile anarho-capitaliste (ispititoare, fără îndoială, pentru consumatori, dar favorabile în realitate vânzătorilor) și să veghez la menținerea unui stat care **impune** libera concurență.

Haideți să ne lămurim. Există liberă concurență pe piața curvelor de stradă (o piață nereglementată, deci „liberă” de orice reglementare)? Nu. Fiecare pește își ține curvele pe o anumită stradă și nu permite altor curve să intre pe strada aia. Există liberă concurență pe piața dealer-ilor de droguri? Nu, fiecare își are teritoriul lui, pe care îl apără cu pistolul în mână. Există liberă concurență pe piața traficantilor de arme? Iarăși, nu. Deci nu rezultă de nicăieri că piața nereglementată ar fi favorabilă liberei concurențe.

